

به‌رگری کارل پۆیه‌ر له‌ فه‌لسه‌فه‌

شازاد خدر

به‌موخته‌ریف و فه‌یله‌سووفیکی نوخبه‌وی Elite ده‌زانی، به‌پێچه‌وانه‌ی سوکرات که زۆر موته‌وازیع بوو (ده‌یزانی که هیچ نازانی)، به‌پرای ئە‌فلاتون، ده‌سه‌لاتدار ده‌بی فه‌یله‌سووفیکی ئۆتۆکراتی بیت، ته‌نانه‌ت له‌ کتیبی (یاساکان) دا ئە‌فلاتون پێشنیار ده‌کات ده‌زگایه‌کی یاسایی و دادگایی توند بوو تاوانباران و نه‌یارانی فه‌لسه‌فه‌ داڤه‌زری. به‌پرای کارل پۆیه‌ر (خۆ‌به‌زل زانین - جنون العظمة) له‌سه‌رده‌می ئە‌فلاتونه‌وه‌ وه‌ک نه‌خۆشیه‌ک له‌نێو فه‌یله‌سووفاندا بلاو‌پۆته‌وه‌). سێ فه‌یله‌سووفی دیکه‌ (هیوم و سپینۆزاو کانت) به‌رگرییان له‌ فه‌لسه‌فه‌‌کردوه‌، هیوم عه‌قلی نه‌کرده‌ پێوه‌ری مه‌عریفه‌، به‌لکو

کارل پۆیه‌ر ده‌لی: (پیم وایه‌ فه‌لسه‌فه‌ی موخته‌ریفه‌کان سه‌رکه‌وتوو نه‌بووه‌، به‌لکو زۆر پێویستی به‌به‌رگریکردن له‌ مانه‌وه‌ی خۆی هه‌بووه‌... من وه‌ک فه‌یله‌سووفیکی موخته‌ریف هه‌ستده‌که‌م تاوانبارم بۆیه‌ ده‌بی وه‌ک سوکرات داکوکی له‌خۆم بکه‌م). له‌راستیدا کتیبه‌که‌ی ئە‌فلاتون (به‌رگری سوکرات) یه‌کێکه‌ له‌ کتیبه‌ گرنگه‌کان که تیایدا سوکرات به‌شپوه‌یه‌کی فه‌لسه‌فیانه‌ به‌رگری له‌خۆی ده‌کا له‌به‌رده‌م دادگای ئە‌سینادا، ئە‌و به‌رگرییه‌ خۆی له‌خۆیدا به‌رگرییه‌ له‌خودی فه‌لسه‌فه‌. ئە‌فلاتون ته‌نها فه‌یله‌سووفیکی مه‌زن و دامه‌زرتنه‌ری قوتابخانه‌یه‌کی پێشه‌بی بوو فه‌لسه‌فه‌ نه‌بوو، به‌لکو نووسه‌ریکی گه‌وره‌ش بوو، خۆی

کانت

ریگای ژیری نییه و جوړیک نییه له چاره سهری نه خوشییه عه قلییه کان - هه روک فیتگنشتاین ده لئ: به لکو خودی فیتگنشتاین له توپژینه وه زمانه وانیه کانی و فلهسه فییه کانیدا

ریگای به میث نه داوه له

فلهسه فه سهره تاله بیروپوچوونی (ناره خنهی و ته لیسما ی و زیان به خش) دوه دستپیده کات، دواتر ودرده چه رخی بو (بیروپوچوونیک ی رهنهی و روونا کبیر بو نه وه ی نزیکتر بیتوه له راستی به که مترین زیان بو ژیانی مرؤف

کونی بوتلی شوشه بچیتته دهره وه، پیتم وایه نه و میثه که نه بیتوانیوه له کونی بوتله شوشه که رابکاته دهره، پورتریتیک سهری خودی فیتگنشتاینه ... دهمه وی بلیم فیتگنشتاین حاله تیکه له فیتگنشتاینیزم وفرؤیدیش هه حاله تیک بو له فرؤیدیزم). به مانایه کی دیکه، فلهسه فه لای نه وه هه ولتیک نییه بو چاره سهرکردنی کیشو قهیرانه کانی ناینده وه که نه وه وله ی (جونلوک) که وتاری دهریاره ی نه خلاقیات Eyhics دنووسی بو نه وه ی بینه هه نگاوی به رای به ره و بیروک هه ی هزری تیوره کان وتاره کانی نه و جوړیک بوون له وه هه نگاوه به رایبانه وه ته ی نه و وتاران هه ی نووسراونه ته وه فلهسه فه ی ئینگلیزی (جگه له هه ندی توپژینه وه کانی هیوم) له نیو نه وه هه نگاوه به رایبانه دا چه قی گرتووه. له لایه کی دیکه وه به رای پویه فلهسه فه گوزارشت نییه له (رؤحی سهردهم) چونکه نه وه

عه قلیکی بوپ نه بین ناتوانین به دوا ی راستیدا بگه رپین). لای نه و میژووی فلهسه فه گوره پانی تاقیکردنه وه و نمایشکردنی بیروپوچوونه کان و پتیشبینییه کان بو خستنه پرووی راستییه کان نییه به ته نها، به لکو هه نگانوه به ره و راستییه کان، بو به پویه (فیخته و هیگل) ی به فلهسه فه سووفی راسته قینه ده زانی، چونکه نه و دو فلهسه فه سووفه (به راستی به دوا ی راستیدا نه ده گه ران). به م پییه فلهسه فه هه ولتیک نییه بو روونکردنه وه و راقه کردنی بیروک وه دهمه وازه زمانه وانیه کان، به لکو نه و بیروک وه دهمه وازه ته نها نامران بو دارشتن و خستنه پرووی کیشو هزرییه کان و پتیشبینییه تیورییه کان (هایپوسیس Hypothises) ده لئ: (بیروک وه دهمه وازه کان له خو بانه وه راست نین، به لکو خزمه تی زمانه وه سفی Perspective و دیالکتییه که مان ده کات... فلهسه فه

درویه False problem که له نیو ناخواتنماندا دیتنه ناراه که وشه کان مانایان نییه... نه و بوچوونه بووه مایه ی نه وه ی که سهرجه م کیشو فلهسه فییه کان بن به کیشو ی بن مانا یا خود لوغز که به رای فیتگنشتاین ده گه رپته وه بو (خه راپ به کارهینانی زمان له لایه ن فلهسه فه سووفانه وه). به لای پویه نه رکی فلهسه فه، چاره سهرکردنی لوغزه کانی زمان و زمانه وانیه نییه، واته فلهسه فه به رای نه و ته کنیککی هزری نییه بو چاره سهرکردنی نه و لوغزانه، یا خود ره وانپتیری نییه به لکو ده لئ (میژووی خودی فلهسه فه به شیکه له میژووی گه ران به دوا ی راستیدا) بو به نه وه ی ره تکرده وه که فلهسه فه دهمه و هک ئیستاتیکایه کی نه بستراکت سهر بکری، هه رچهنده دانپیتدانا که (جوانی نه که له فلهسه فه به لکو له زانستیشدا گرنگی خو ی هه یه) به لام له لایه کی دیکه وه ده لئ (من له گه ل عه قلی نازام، چونکه نه گه ر خاوه ن

ده گری). به پیتی فه رهه نگی ئوکسفورد، فه لسه فه ی گومانگه رایبی ئه و فه لسه فه یه که گومان له بیروکه لاهوتیییه کان ده کات، به لام ئه و فه لسه فه یه له سه رده می گریکی کوندا مانای ئه و فه لسه فه یه که بیر له ژیان و ئه سلی جیهان و میتافیزیک ده کاته وه و به دوا ی راستیییه کاندا ده گه ری. پۆیه ده لئ: (گومانگه رایبی به مانا ره سه نه که ی چه ن دین هزر مه ندی گه وه به خو وه ده گری، بۆمونه ره واقیییه کان Stoics گومانیان له فه لسه فه کانی دیکه ده کرد، گومانگه رایبی نه ریتییکی کونی هزر مه ندانه و ته نانه ت کار دینال نیوکولاس داکوزا و ئاراسمۆس رۆتردام و منیش سه ر به و قوتابخانه فه لسه فه ییه ی، ئیمه ده لئین یاخود دو و پاتیده که ی نه وه که هیچ نازانین.. و گومان له هه ر فه لسه فه یه که ده که ین که راستی مۆنۆپۆلده کات و ده لئ: راستی ته نه لای منه...) زینو فانس شاعیریش بو و قوتابی هۆمیرۆس و هیسیۆد بو، به لام ره خنه ی له هه ردوو کیان گرت و ره خنه که ی ئه خلاق و گومانگه رایبی بو، گومانی له بۆچوونی هۆمیرۆس و هیسیۆد کرد که ده پانگوت خودا وه ند خۆی دزی و درۆ ده کات و زیناش ده کات، ئه و ره خنه یه ی پتر ئاراسته ی تیۆلۆژیای (لاهوت) هۆمیرۆس کرد. ئه و ره خنه یه بو وه هۆی دۆزینه وه ی ده سه وه اژه ی (ته شبیه کردن:

لیکچوواندن) واته ته شبیه کردنی ئاکارو رواله ته کانی خوا وه ند به ئاکارو رواله ته کانی مرۆف، به مانایه کی دیکه ره خنه که ی زینو فانس ئه وه ی لیکه وته وه که پۆرتییتی خوا وه ندله پۆرتییتی خودی مرۆقه وه وه رگیراوه. زینو فانس ئه و بۆچوونه ی به شیه وه ی شیعر را شه ده کات بۆ نمونه له هۆنراوه یه که ده لئ: هه شه شییه کان ده لئین خوا وه ند ه که مان ره شه و لوتی پانه به لام تراسیییه کان ده لئین خوا وه ند ه که مان چاوی شینه و قژی سووره خۆ ئه گه ر ولاغ و ئه سپ و شیره کان ده سته ره سمکردنیان هه بوا یه له وانه یه وه ک مرۆف خوا وه ندی خۆیان وینه کردبا له شیه وه ی په یکه ریک، ئه سپه کان خوا وه ندی ئه سپیان ده بو و مانگایه کانیش خوا وه ند یکیان له شیوه ی مانگا ده بو.. به م بۆچوونه ی، زینو فانس خۆی تووشی کیشه یه کی گه وه کرد: خوا وه ند چییه و چۆنه؟ پۆیه ده لئ: (زینو فانس پیش من به ۲۵۰۰ سال مه عریفه ی گومانگه رایبی و فه لسه فه ی مه زنده کردن الحدسیه-ی دامه زرانده وه و فیتری ته وازوعی کردم، به لام بیروکه ی ته وازوع له پرۆسه ی هزریدا زۆر کۆنه و ده گه رتته وه بۆ سوکرات. سوکرات و دیموکراتیس له یه ک کاتدا گه یشتونه ئه و هه لۆتیه سته ئه خلاقیه و موته وازبعه، که فه یله سووف ده بی له بیرو بۆچوونه کانیدا موته وازبع بیت و

خۆی به خوا وه ندی هزر نه زانی، ده پانگوت بۆ فه یله سووف باشتر وایه بنالئینی و سته می لی بکری نه ک سته مکار بیت ئه مه ش دواتر بو وه کرۆکی ره ونی روونا کبیری فۆلتیر له باره ی بیروکه ی لیبوردنه وه...) وپرای ئه وه ی بۆچوونه که ی زینو فانس له باره ی لاهوت و میتافیزیک ته نه ا گریمانه یه کی تیۆری Hypothis بو به لام خۆی له خۆیدا وه ک سه رکه و تنیک بو بۆ فه لسه فه ی ره خنه یی و دلسوژی و ئه مانه تی هزریی و ته وازوعی زینو فانس واته به رگریه ک بو له خودی فه لسه فه. زینو فانس تیۆره ره خنه ییه که ی بۆ مه عریفه (ئه پستمۆلۆژیا) له م چه ند دپره شیعه ردا را شه ده کات: (که س نازانی راستییی یه قینی چه و خوا وه ندیش نایزانی.. چونکه هه موو شتیک و راستییه ک ته نه ا کۆمه له ته خمیناتیک و پیشبینیه کن..) ئه و بۆچوونه ته نه ا تیۆریک نییه له باره ی نایه قینی مه عریفه ی مرۆقاییه تی، به لکو هه لگری تیۆریکه له باره ی مه عریفه ی بابه تییه وه. ئه و چه ند دپره شیعه ری زینو فانس شتییکی گرنگی دیکه به خو وه ده گری کاتیک که ئامازه بۆ جیا وازی نیوان راستی بابه تییه وه مه عریفه ی یه قینی ده کات.

له مباره وه پۆیه ده لئ: (وپرای به رگریه که ی له فه لسه فه ی ره خنه یی، به لام زینو فانس هه رگیز له باره ی ئه پستمۆلۆژیایه ره شبین نه بو، به لکو ژبانی خۆی بۆ فکر

ره‌خنه‌یی و گرمانه‌یی - حدسی - in-tuative ته‌رخ‌ان‌کردبوو، ده‌لئی: خواوه‌ند له سه‌ره‌تاوه هه‌موو شتیکی بۆمان دۆزیوه‌ته‌وه، به‌لکو به‌پیتی پیش‌شوه‌چوونی کاته‌کان و له‌ریگای لیکۆلینه‌وه‌وه فیتری شته‌کان ده‌بین به‌شپوه‌یه‌کی باشتر...

پۆیه‌ر، زینۆفانس به‌یه‌کیک له پیشه‌نگه‌کانی ره‌وتی رووناکبیری Enlightenment گریک ده‌زانئ و خووشی (واته پۆیه‌ر) به‌دوا هزرمه‌ندی ئه‌و ره‌وته ده‌زانئ، ده‌لئی: (وتیرای کزبوونه‌وه‌ی بلتیس‌ه‌ی مه‌شخه‌لئ رووناکبیری له‌م سه‌رده‌مه‌دا، به‌لام من هه‌میشه خۆم به‌رووناکبیرو عه‌قلانی ده‌زانم و پروام به‌گه‌ران به‌دوای راستیدا و به‌خودی عه‌قلئ مرۆف هه‌یه، پروام به‌بیرکردنه‌وه‌ی ره‌خنه‌یی و دیالیکتیکی ره‌خنه هه‌یه، به‌مانایه‌کی دیکه باوه‌رم به‌فهلسه‌فه‌ی موته‌وازیع هه‌یه، واته هاوسۆزم له‌گه‌ل ئه‌و فه‌یله‌سووفه‌ی که خۆی به‌گه‌وره نازانئ - وه‌ک سوکرات ده‌لئی هیچ نازانم، به‌لام به‌داخه‌وه هه‌ندی فه‌یله‌سووفی وه‌ک فیخته و شیلنگ و هیگل دیاره ئه‌مانه‌تی فیکرییان تیکداوه، بۆیه داوا له‌فه‌یله‌سووفان ده‌که‌م خۆیان به‌پیتغه‌مبه‌ر نه‌زانن. له‌فهلسه‌فه‌ی جۆن لۆکه‌وه بزاقی رووناکبیری فیتری به‌رزراگرتنی رای نازاد بووه، ئه‌مه‌ش به‌پروای من ده‌ره‌نجام‌ییکی راسته‌وخۆی مملانییی شه‌ره

ئایینییه‌کانی ئینگلیزه‌کان و ئه‌وروپییه‌کانه، له‌نیو یاخود له‌کو‌تایی ئه‌و مملانییییه‌دا بیروکه‌ی لیبوردنی ئایینی هاته‌ناراوه، ئه‌مه‌ش بیروکه‌یه‌کی نه‌رتیانه نه‌بوو (هه‌روه‌ک ئارنۆلد‌تۆبنی ده‌لئی: ئه‌و لیبوردنه ئایینییه به‌پیتی بۆچوونی ئه‌مانویل کانت که گه‌وره‌ترین فه‌یله‌سووفی رووناکبیری بوو، بووه مایه‌ی ریتزلیتان و دانپیانان به‌که‌رامه‌تی مرۆف و نازادی بیروا ئه‌وه‌ی که پوژا له‌فیلپیی دووه‌می داواکردبوو و ئه‌وه‌ی له‌کتیبه‌که‌ی شیلهر - دۆن کارلۆس) دا هاتوه، ئه‌و نازادییه‌ی که به‌رای سپینۆزا - که فه‌یله‌سووفی هیتزو حه‌قیه‌ت‌گه‌راییی derterminism بوو ق‌ابیلی پووجه‌لکردنه‌وه نییه، هه‌لبه‌ته نازادی بیروا مه‌حاله به‌بئ نازادی سیاسی. من هه‌ولئ زۆرم داوه له‌پیناو روونکردنه‌وه‌ی مانای فه‌لسه‌فه‌ی ره‌خنه‌ی عه‌قلانی و رووناکبیری و بۆ ئه‌وه‌ی خۆم دا‌پرینم له‌فهلسه‌فه‌ی شپینگلهر و هیگل‌یییه‌کان، راده‌گه‌بین، که من تا سه‌ر ئیسقان عاشقی فه‌لسه‌فه‌ی عه‌قلانی و رووناکبیرم که ئیستا ره‌نگه باوی نه‌مابئ، به‌لام ره‌گو ریشه‌ی ده‌گه‌ریتته‌وه بۆ سه‌رده‌می فه‌یله‌سووفه‌کانی گریک و پیش سوکرات، ئه‌و فه‌لسه‌فه‌یه ده‌توانم بلتیم سه‌رحه‌م زانسته فیزیکییه‌کانی لیکه‌وته‌وه. بۆیه من له‌گه‌ل بۆچوونه‌که‌ی قه‌شه برادفۆرد نیم که

له‌سالی ۱۹۴۲ کۆمه‌لگه‌ی روژناوایی به‌کۆمه‌لگه‌یه‌کی شه‌یتانی وه‌سفکرد. به‌لام لی‌ره‌دا به‌پیتوبیستی ده‌زانم ناره‌زایی توندم ده‌پریم بۆ ئی‌ره‌بابی عه‌قلانی تیرۆری ئایینی عه‌قلانی روپسپیر که زۆر خه‌راپتر بووله تیرۆری توندرپه‌وه مه‌سیحییه‌کان و موسلمانه‌کان و جووله‌که‌کان، چونکه دامه‌زراندنی کۆمه‌لگه‌یه‌کی عه‌قلانی ره‌سه‌ن و ئوسولئ مه‌حاله وه‌ک مه‌حالبوونی کۆمه‌لگه‌یه‌کی مه‌سیحی ره‌سه‌ن و ئوسولئ، بازدانیش له‌سه‌ر ئه‌و مه‌حالییییه ده‌بیتته هۆی پیشیلکاری گه‌وره بۆ مافه‌کان و نازادییه‌کانی مرۆف، هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ش بوو که تیرۆره‌که‌ی روپسپیر ئه‌وه‌نده‌ی نه‌خایاند...

سه‌رحاوه‌کان:

- ۱- بحثا عن حاکم افضل: کارل بوهر ترجمه‌ د. احمد مستجیر ۱۹۹۹
- ۲- الحدس والتخمينات: کارل بوهر. بیروت، الطبعة الاولى ۱۹۹۵.
- ۳- المجتمع المفتوح واعدائه: کارل بوهر. دمشق، الطبعة الاولى ۱۹۸۹.
- ۴- دفاع سقراط: افلاتون، الطبعة الاولى ۱۹۵۰.